

i o situaci kolem Bulharska. Vyloučit to nelze, jak celou situaci v širokých souvislostech nastiňuje F. Dvorník, přímé důkazy však postrádáme, a tak opět jde o jednu z možných hypotéz (Vavřínek 1963; 161–163; Dvorník 1970, 183–185; srov. Měřínský 2006a, 715–716).

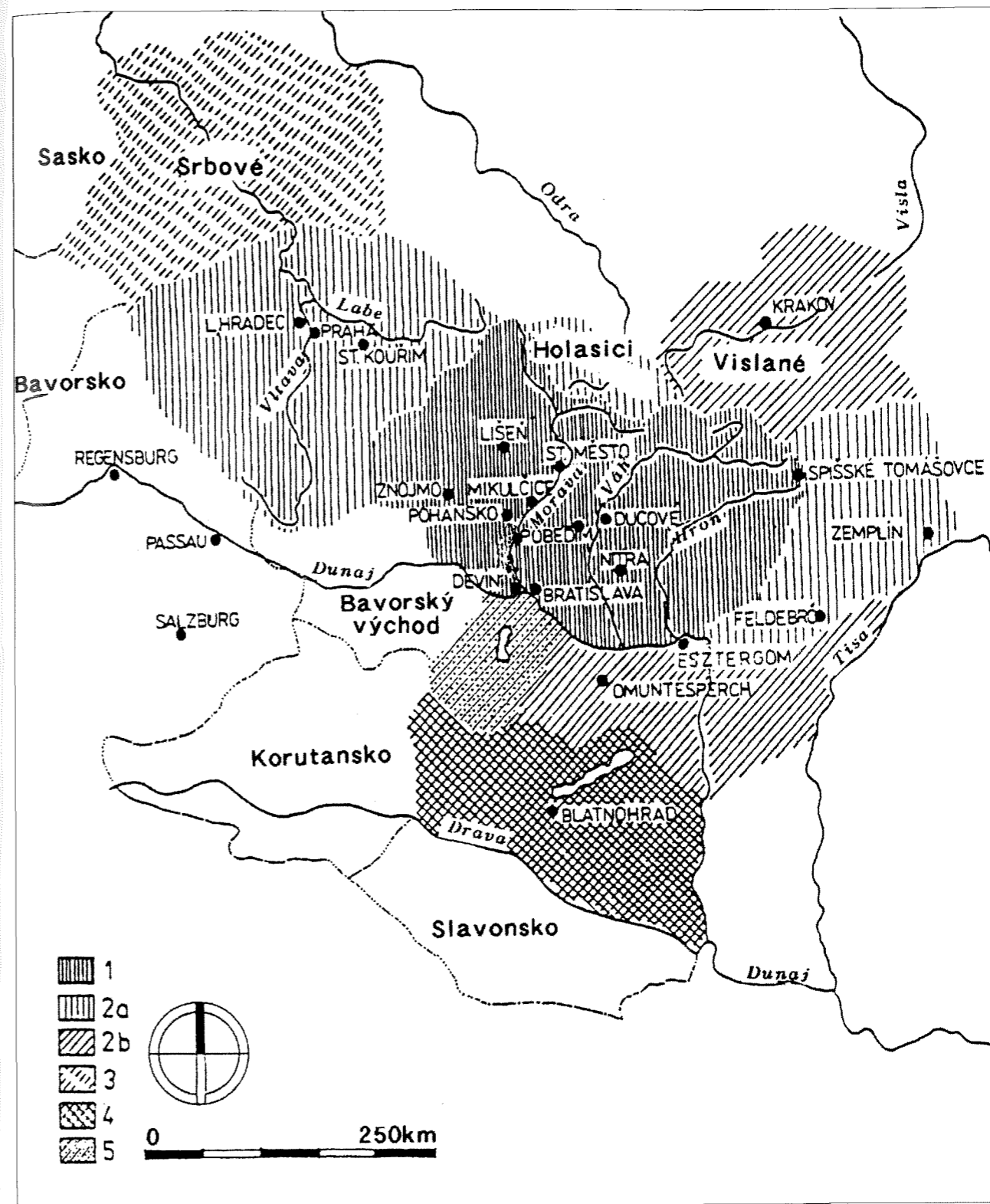
Každopádně je cesta arcibiskupa Metoděje do Konstantinopole zahalena tajemstvím i nejasnostmi, na něž nám náznaky a narážky v pramenech, které měly obsahem svých informací zcela jiný cíl a význam, nedávají spolehlivou odpověď. Asi neobstojí názor F. Dvorníka (1970, 182–183), že Metoděj pojal už v roce 880 úmysl navštívit ještě jednou za svého života Konstantinopol, což mají dokumentovat slova *Tamen cum Deo duce reversus fueris* (Přece však, když se pod božím vedením vrátíš) obsažená ve výše citovaném listu papeže Jana VIII. z 23. března 881 a rozebíraná v souvislosti s otázkou, kam měl vůbec Metoděj putovat – zda do Říma, nebo do Konstantinopole (MMFH III, 212 č. 95, zvl. pozn. č. 7 na s. 212; srov. Dvorník 1970, 184–185, pozn. č. 25 na s. 341). Asi nebudeme daleko od pravdy, když se přikloníme k názoru, že Metoděj sledoval především cíl upevnit si obratným manévrováním mezi zájmy Byzance a konstantinopolského patriarchátu a mocenskými ambicemi papežské diplomacie své vlastní postavení v čele pannonsko-moravské arcidiecéze, což vzhledem k sílícímu tlaku kněží latinské liturgie v čele s Wíchingem, podporovaným i Svatoplukem I., nebylo nijak jednoduché (srov. Měřínský 2006a, 716).

Samo pozvání do Konstantinopole lze s největší pravděpodobností klást k roku 881 a cesta byla patrně vykonána v posledních dvou třetinách tohoto roku, nebo nejpozději počátkem roku následujícího. Nejprijatelnější dobou je podzim 881 a počátek roku 882 (srov. Havlík 1987, 168–169). Z pozvání a přijetí v Konstantinopoli lze usuzovat na intenzivní styky zejména mezi Metodějovými žáky a Byzancí. Formulace *vyprovodil ho zase slavně na jeho stolec* v XIII. kapitole *Žitíje Mefodija* (MMFH II, 137, pozn. č. 128 tamtéž) je interpretována v tom smyslu, že dostal na zpáteční cestu doprovod až na Moravu či k hranicím Byzantské říše. Z toho, co víme o Metodějově návštěvě v Konstantinopoli, nelze v žádném případě vyvozovat, že se měl na zpáteční cestě setkat s bulharským Bo[go]risem-Michaelem I. Proti svědčí i fakt, že byzantský císař Basileios I. dal arcibiskupovi doprovod a spolu s ním poslal ke Svatoplukovi I. i své vyslance. Vzhledem k nevráživosti Bulharů k Moravanům lze vyloučit průchod jejich územím. Podle F. Dvorníka (1970, 184–185) císařovi vyslanci i Metoděj a jeho průvodci

cestovali s největší pravděpodobností nejprve zemí knížete Mutimíra (860–891), jež hraničila s Byzancí, a potom přes pannonské Chorvatsko, kde vládl kníže Braslav (880– okolo 900), s oběma knížaty Svatopluk I. udržoval až do let 882–883 přátelské vztahy. Nelze však ani vyloučit, že se opět pohyboval po staré Via Egnatia přes své rodiště Thessaloniké (Soluň, Řecko) do Dyrhachia (Durës, Drač, Albánie) a potom podél dalmatského pobřeží Jaderského moře do Benátek a dále Jantarovou cestou do centra Velké Moravy. Stejně tak asi cestoval i do Konstantinopole (Měřínský 2006a, 279–280). Moravskému vládci jistě přišly diplomatické aktivity Byzance v době, kdy sílilo bulharské nebezpečí, vhod (srov. Měřínský 2006a, 716–717).

XVII.3 Územní expanze Svatoplukovy Velké Moravy (880/882–884)

Počátky územní expanze provázejí již vznik státu Moravanů a prvá desetiletí mojmírovské staré Moravy. Bezprostředně po oslabení Avarského kaganátu a jeho zániku ve válkách s Karlem Velikým využili situace Slované z teritorií severně od středního Dunaje a začali území bývalého kaganátu pustošit a utiskovat poražené Avary. Moc těchto místních „knížat“ a představitelů jednotlivých *gentes* se postupně konstituovala na okraji kaganátu již v průběhu 8. století a v okamžiku jeho zániku se jakoby vynořují z anonymity, aby se taktéž podíleli na kořisti. Frankům zde okamžitě vyvstal nový nepřítel. Velmi rychle se v dolním Pomoraví konstitoval nový státní útvar moravských Mojmírovců. Je více než pravděpodobné, že krystalizační jádro státního útvaru v Pomoraví bylo osídleno pouze jednou kmenovou skupinou – Moravany. Počátky sjednocovacího procesu, který vyšel v době přelomu 8. a 9. století s největší pravděpodobností z oblasti Pomoraví v Dolnomoravském úvalu, vedly v jednom směru do Hornomoravského úvalu až na Olomoucko a na druhou stranu jižním směrem do Podunají, kde snad lze tento vývoj spojit s některými hromadnými nálezy železných předmětů v levobřežní části dolního Pomoraví na slovenském Záhoří. Nelze také úplně vyloučit, že s počínající expanzí Moravanů do Pováží souvisí i vznik hradiště Pobeďim (okr. Trenčín), jež vykazuje řadu shodných rysů s hmotnou kulturou jihomoravských Mikulčic a jehož zánik bývá dáván do souvislosti s expanzí Mojmíra I. (kolem 830–846) na Pribinovo Nitransko a s jeho anexí. Tam také směřovala další územní expanze tohoto moravského panovníka a nejpravděpodobněji v roce 833 došlo k vyhnání knížete

166 Územní vývoj státu Mojmírovců od počátku sjednocovacího procesu na počátku třicátých let 9. století po smrt Svatopluka I. v roce 894. 1 – jádro státu v době vlády Mojmíra I. (kolem 830–846) a Rostislava I. (846–870); 2 – rozšíření státu Svatopluka I. (871–894) po roce 874 (2a) a 883–892 (2b); 3 – území přechodně poplatná Svatoplukovi I.; 4 – přibližný rozsah Pribinova a Kocelova Blatenského „knížectví“ před rokem 874; 5 – „Provincia Avarorum“ v letech 805–860 (?). Upraveno podle J. Dekana 1976 a B. Kleina – A. Ruttkaye – R. Marsiny 1994.

Pribiny (v Nitře vládl před 828–833 a v Blatensku 846/847–860/861), který představoval s největší pravděpodobností jednoho z vládců místních *gentes* v počátečním stupni etatizačního procesu. Po první fázi sjednocovacího procesu na přelomu 8. a 9. století připadla k mojmírovské Moravě další rozsáhlá území. Pokud se tak nestalo již v první fázi, obsadil Pováží s Pobedím a Trenčínem, západní Slovensko s Nitrou a dále území až po Štiavnické pohoří na východě a Zvolen včetně Turce. Tyto oblasti se měly dostat pod Mojmírovu správu nejpozději po anexi Nitranska. Někdy se též uvažuje, že Pribinovo panství nemuselo být vázáno pouze na oblast vlastního Nitranska, ale zaujímalo prostor dnešního Slovenska, tedy i severní oblasti Liptova, Spiše a východního Slovenska. To však není jednoznačně prokázáno, a navíc lze dosti těžko předpokládat, že by všechna tato území ve druhé fázi své expanze Mojmírova Morava vstřebala (Ratkoš 1988, 51–53; Měřínský 2002a, 246–282, 509–520; 2006a, 24–31, 127–139, 141–150, 717–718).

Podobně se z údajů tzv. *Conversio* (MMFH III, 10, 310–311, pozn. č. 18 na s. 310; srov. Wolfram 1979, cap. 10, 50–51, 128–129) někdy vyvozuje, že již v tomto období tvořil Dunaj hranici mezi starou Moravou a „bavorským východem“, tedy že k Mojmírovu státu patřilo území dolnorakouského Weinviertelu, Marchfeldu i Waldviertelu mezi Dunajem, Moravou a Dyjí sahající na západě až do Pokampí. Tyto závěry však vycházejí z interpretace nepřesného překladu. Je možno předpokládat, a naznačují to i určité indicie v podobě stupňujících se útoků Moravanů do jižního dunajského pravobřeží (např. 855, 872), že tato oblast s poměrně hustým slovanským osídlením se dostala až pod kontrolu Rostislava I. (846–870) někdy po roce 850, kdy moravský kníže nastoupil cestu k nezávislosti svého státu na Východofranské říši. Mohlo se tak stát po uzavření spojenecké smlouvy mezi Rostislavem I. a správcem „bavorského východu“ Karlomannem v roce 858 (Ratkoš 1988, 53–56; Měřínský 2006a, 146, 243–247, 254, 718). Otázkou zůstává příslušnost oblasti kolem Kamy s centrem na hradisku Gars-Thunau (Dolní Rakousy), přičemž je nejasné, stala-li se nejpozději od doby vlády Svatopluka I. součástí jeho státu nebo šlo o klientský pohraniční útvar na pomezí Velké Moravy a Východofranské říše, respektive jejího „bavorského východu“, jak soudí například H. Wolfram (1987, 353–354, 356; srov. Friesinger-Vacha 1987, 134–144; Ratkoš 1988, 56; Justová 1990, 219; Měřínský 2006a, 718).

Rostislav I. si smlouvou s Karlomannem v roce 858 taktéž asi otevřel cestu ke konečnému zúcto-

vání s blatenským Pribinou, jenž stál jako vazal Ludvíka (II.) Němce na jeho straně, a tím pádem proti Rostislavovi I. a Karlomannovi. Pribina padl někdy v letech 860/861, ale v případě moravského vládců nelze nijak doložit, že by v tomto případě šlo o nějakou další expanzi Rostislavova státu a jejím výsledkem bylo obsazení části Pannonie podléhající prozatím Pribinovi a poté jeho synovi Kocelovi, s nímž měl potom dobré vztahy (Měřínský 2006a, 258–260, 719). Část Pannonie obsadil až daleko později Svatopluk I. (871–894).

Pro vznikající raně středověký stát a jeho další rozvoj představovala územní expanze a anexe nových území v podstatě jediný způsob, jak zajistit další úspěšnou existenci státu. Územní expanze poskytovala nový prostor k vyzbrojení a vydržování knížecí družiny, jež rozmístěná na vlastním i obsazeném území byla základem panovnickovy politické i vojenské moci, a umožňovala i zaopatření družiníků, úřady pro jeho nejbližší velmože, přísun tributu z obsazených území atd. V době naprosto nevyvinuté infrastruktury státní moci i hospodářských vztahů to byl jediný způsob zajištění existence každého raně středověkého státu (srov. např. Třeštík 1987a, 38–42; 1997, 285–287, 296; Měřínský 2006a, 719, 964–967).

S nástupem Svatopluka I. do čela státu Moravanů v roce 871 dostala územní expanze tohoto útvaru zcela nové dimenze. Tomuto panovníkovi se podařilo poměrně rychle konsolidovat vnitřní poměry státu, v roce 872 úspěšně odrazil východofranskou ofenzivu a přenesl boje na území protivníka, v roce 873 došlo pak i k propuštění pannonsko-moravského [arci]biskupa Metoděje z bavorské internace a jeho nastolení na Moravě. Po prvních snahách o diplomatické řešení konfliktu s Východofranskou říší v roce 973 došlo na jaře následujícího roku 874 ve falci Forchheim mezi Norimberkem a Bamberkem (Bavorsko, Německo) k uzavření míru mezi Svatoplukem I. a Ludvíkem (II.) Němcem (Měřínský 2006a, 668–669, 719).

Od tohoto okamžiku lze sledovat mocenský vzestup celého Svatoplukova státu i jeho další rozsáhlou mocenskou expanzi. Teprve od této doby lze hovořit o mohutném státním celku, který o zhruba tři čtvrtě století později nazval právem byzantský císař Konstantin VII. Porfyrogennétos velmi výstižně Velkou Moravou (MMFH III, 13, 5, s. 384, pozn. č. 3 tamtéž, 38, 58, s. 393, 40, 33, s. 396, pozn. č. 16 tamtéž; *De administrando imperio* I, 64, 172, 176; Wolfram 1997, 240; srov. Měřínský 2006a, 737–742). Mírem ve Forchheimu, kterým východofranský král fakticky uznal samostatnost velkomoravského státu

a který asi obsahoval i dohodu o neútočení mezi oběma státy, si Svatopluk I. i vzhledem k rozporům mezi jednotlivými příslušníky rodu Karolingerů zajistil na hranici s Východofranskou říší klid a na delší dobu i bezpečnost před dalšími útoky. Takto uvolněné síly mohl potom obrátit k expanzi proti sousedním územím obývaným především Slovy. Ti byli oproti jeho konsolidovanému a dobře organizovanému státnímu útvaru s početnými vojenskými kontingenty, jejichž jádro tvořila velká a dobře vyzbrojená družina (k ní např. Graus 1965a; Třeštík 1997, 280–281, 290–292; Třeštík 2001a, 93, 168, 172), na nižším stupni společenského i hospodářského vývoje (srov. Měřínský 2006a, 719–720).

Taková družina musela být zaměstnána, vydržována a živena. Jedinou možností, jak to zajistit, představovala územní expanze, a to proti slabším sousedům, kteří útokům nemohli úspěšně čelit. Během jednoho desetiletí se tak velkomoravskému vládcovi podařilo vytvořit rozsáhlou říši, pod jejíž moc se postupně dostaly slezské kmeny v horním Poodří, Vislané na území Krakovska, Čechové, Srbové sídlící v Posáli na území dnešního Míšeňska a v Horní Lužici, anektoval Pannonii s Blatenskem a není vyloučeno, že do sféry velkomoravského vlivu náleželo kromě dnešního severního a východního Slovenska i střední Potisí (srov. např. Dekan 1947; Havlík 1960; 1964b, 237–242; Ratkoš 1963; 1988, 56–58; Wolfram 1997, 241; Třeštík 1997, 280–281; Měřínský 2006a, 720).

Zásadní změnu v postavení moravského vládců znamenal pak rok 880 (Měřínský 2006a, 693–711) – někam do této doby lze patrně položit počátky další a velmi mohutné územní expanze státu Svatopluka I. (871–994). Náznaky je možno zaznamenat již kolem roku 880, kdy povstala řada slovanských kmenů na východofranském pomezí včetně Čechů. Po roce 880 totiž přestali, až do roku 897, Srbové a Glomači platit tribut Východofranské říši a není vyloučeno, že od počátku osmdesátých let 9. století platili tribut Svatoplukovi I. na Moravu (Měřínský 2006a, 688). Roku 880 se také počaly měnit politické i mocenské poměry v části Východofranské říše jižně a západně od území Svatoplukova moravského státu. Po smrti Karlomannově 22. března 880 získal Bavorsko Ludvík III. Mladší (kolem 835–882, král Franků, Sasů a Lotrinska 876, bavorský král 879, 880 získal po smlouvě z Ribemontu celé Lotrinsko) a postoupil Karantánii a Pannonii Karlomannovu synovi Arnulfovi (asi 850–899, východofranský král 887, císař 896, 898 sesazen). Arnulf postupně posiloval své mocenské postavení v rámci Východofranské říše a také zesiloval tlak na okolní raně

středověké státní útvary. Počátkem osmdesátých let 9. věku musel však ještě řešit řadu vnitřních problémů v rámci svého panství a „bavorského východu“ vůbec, jak ukážeme ještě dále (Kolmer 1990, 123; Mühlbacher 1999/II, 368–382, 394; Hartmann 2002, 74–76, 256–258; Riché 2003, 255–272; srov. Měřínský 2006a, 684–688, 720).

Již někdy v rozmezí let 874–880 se předpokládá útok severovýchodním směrem spojený s obsazením Slezska a Vislanska (např. Havlík 1964b, 240–241; 1994, 46, 48–50; Ratkoš 1988, 56–57; 1988a, 147). Jeho dokladem je podle P. Kouřila (1994, 164) i zánik první fáze osídlení hradiska Chotěbuz-Podobora někdy na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 9. století. Hradisko se nacházelo v severním předpolí Moravské brány na levém břehu řeky Olše a mělo kontrolovat i chránit brod na jedné z větví Jantarové cesty (Měřínský 2002a, 279–281). Oblast v levoobřeží Odry s hradisky Hradec nad Moravicí a Landek (Měřínský 2002a, 277–279, 281) mohla podlehnout vlivu Velké Moravy o něco dříve než část na východ od Odry a s těmito Svatoplukovými Moravy lze snad spojovat mohylník ve Stěbořicích na Opavsku. Hradiska v oderském pravobřeží vznikala také v přibližně stejném časovém horizontu, tj. kolem poloviny 8. století, i když některým předcházely otevřené osady, a k jejich zániku došlo ve stejném časovém období. Tyto lokality se nacházejí v oblasti, kterou lze úžeji na západě vymezit horním tokem Odry, na jihu linií táhnoucí se od soutoku Odry s Ostravicí až k Těšínu a pramenům Visly, na východě čarou Skočov – střední tok Klodnice (obě Polsko) až po její ústí do Odry. Na všech těchto hradiscích ležících v předpolí Moravské brány, tedy Chotěbuzi, asi i Landeku (opavské a těšínské Slezsko), Skočově, vzdálenější Kamieniec a mohutné Lubomi, jež asi představovala ústředí celé oblasti, byly zjištěny mohutné požárové vrstvy považované řadou badatelů za následek Svatoplukova tažení proti Vislanům ještě před smrtí Metodějovou, tedy někdy před rokem 885. Fortifikace ležící ve směru tohoto útoku musely být z taktických i strategických důvodů paralyzovány. Celá akce se projevila ničivými následky na poměrně rozsáhlém teritoriu (Kouřil 1994, 165–167). Konečně velmi výstižně dokládá velkomoravskou expanzi do Vislanska i příběh o tamním mocném knížeti a jeho křtu, který provedl Metoděj či proběhl pouze jeho prostřednictvím, jak je popisován v XI. kapitole *Žitije Mefodija* (MMFH II, 134, pozn. č. 109–110 tamtéž; Měřínský 2006a, 553, 563–565, 720–721, 853–854).

Podobně měl proběhnout i křest českého knížete Bořivoje I. (852/853–888/889), který souvi-

sel s ovládnutím Čech. Podle D. Třeštíka (1997, 337–338) se tak stalo někdy mezi druhou polovinou roku 882 až podzimem roku 884 a mělo jít o rychlou vojenskou akci s největší pravděpodobností na jaře roku 883, vzápětí po ní následoval křest Bořivoje I. provedený možná ještě v předepsaném letničním termínu téhož roku. Brzy po tom, asi ještě roku 883, muselo dojít k povstání a vyhnání Bořivoje I. z Čech. Vzhledem k tomu, že až do podzimu roku 884 se moravský panovník vojensky angažoval v Pannonii a neměl ani dostatek sil k zásahu v Čechách, zůstal Bořivoj I. v moravském vyhnanství a zpět do Čech se vrátil nejspíše až v roce 885, kdy mohl Svatopluk I. po ukončení bojů v Pannonii a mírových jednáních na podzim roku 884 proti povstalým Čechům vojensky zasáhnout. Po smrti Bořivoje I. někdy v letech 888/889 měl pak Čechy spravovat Svatopluk sám prostřednictvím svého správce (Třeštík 1981, 15–19, 57–69, 73–96; 1985, 273–301; 1986; 1997, 114–116, 118, 137, 141–143, 172–173, 176–195, 301–302, 312–347; Sláma 2001, 349–352; 2006, 35–36; Steinhübel 2004, 141–142; srov. Měřínský 2006a, 721, 840–876, zvl. s. 840–854).

V letech 880–882 měl podle některých badatelů Svatopluk I. ovládnout horní a potom také střední Potisí. Mělo jít o prostor severozápadní části Sedmihradska mezi Potisím od horního toku této řeky na severu a jejího dalšího směřování k jihozápadu na straně západní, Maruší (Maros, Mureş, Maďarsko a Rumunsko) na jihu a linií Bihor-Baia Mare (Rumunsko) na východě zasahující zde až ke Kluži (Cluj-Napoca, Klausenburg, Rumunsko) a na severu vymezený tokem Samoše (Szamos, Someş, Maďarsko a Rumunsko). Přímé zprávy o příslušnosti celé této oblasti ke Svatoplukově Velké Moravě však nemáme. Jisté je pouze to, že Bulhaři drželi roku 892 sedmihradské solné doly a roku 886 ovládali území při ústí Tisy, což dokládá zmínka o bulharském správci Bělehradu v *Bíos Klémentos* (MMFH II, cap. XVI 47, 207–208, pozn. č. 78–79 tamtéž). V roce 882 došlo k válce Svatopluka I. s Bulhary, která se nemohla odehrát jinde než v horním Potisí, kde hraničila jejich území. Příčinou války byla nejspíše Svatoplukova expanze směrem k Tise. Z kombinace údajů Konstantina VII. Porfyrogennéta o usazení starých Maďarů roku 896 ve východní části Velké Moravy v Potisí (Měřínský 2006a, 741–742) a údaje stížného listu bavorských biskupů z roku 900 o tom, že Moravané mezi sebe přijali nemalé množství Maďarů (Měřínský 2006a, 932–945), vyplývá možnost okupace větší části Potisí Moravany nejpozději od roku 882 (Havlík 1964, 251–252). Proto řada badatelů, z nichž jme-

nujme především L. E. Havlíka (1960, 60–67; 1964b, 251–252), J. Dekana (1951, 159) a P. Ratkoše (1955; 1963; 1988, 55, 57; 1988a, 147–150), předpokládala, že i tato oblast patřila v době největšího rozsahu Velké Moravy do sféry jejího vlivu, což by mělo naznačovat také jméno onoho vévody Morouta, pod nímž se možná skrývá sám vládce celé říše Svatopluk I. či méně pravděpodobně Mojmir II. (894–906?), neboť o něm se hovoří jako o synovi Menumoroutovi, a ten byl snad místním velkomoravským vládcem celé oblasti (Měřínský 2006a, 721–722, 756–759, 915–924).

V letech 883–884 se rozhořely tvrdé boje v Pannonii, které vedly k jejímu obsazení, či alespoň připojení území bývalého Pribinova a Kocelova Blatenska bez jeho západní části (Měřínský 2006a, 725–735). V roce 885 se Svatopluk I. dostal na vrchol své moci a to se odráželo i v rozsahu jeho říše, která se rozprostírala od Sály na západě po horní Vislu a San na východě, zaujímal celou českou kotlinu, severní část Dolního Rakouska mezi Dunajem a Dyjí až po Pokampí na západě, východní část Pannonie s prostorem kolem Blatenského jezera a jižně od něj, a na východě a jihovýchodě snad ve středním Potisí hraničila s Bulhary (srov. např. Havlík 1960; 1964b, 237–242, 251–254). Její velikost je odhadována na 300–350 000 km² s počtem 1–1,5 miliónu obyvatel. Tuto středoevropskou říši znal skutečně celý tehdejší svět od dvora bagdáského kálifa na východě až po anglického krále Alfréda Velikého (871–899/901). Tento Svatoplukův současník se rozhodl pořídit někdy v letech 888–893/897 překlad díla hispánského duchovního Pavla Orosia *Historia adversum paganos*, jež vzniklo kolem roku 417. Cenné jsou zde údaje o Germánii a okolních krajinách, o nichž získal informace z Franské říše, Itálie i od Slovanů. V této jeho relaci je podáván vzhledem k dalším celkům, jako byli Frankové a Sasové, rozsah Svatoplukovy Velké Moravy. To, že Čechové nejsou počítáni ke Svatoplukově říši, by snad naznačovalo, že informace anglického krále pocházely z doby před anexí jejich území (MMFH III, 336–340; Havlík 1987, 192–193; 1994, 82–84; srov. Měřínský 2006a, 722–724).

Alfréd Veliký zde píše: *A tito Moravané mají na západ od sebe Duryňky a Čechy i část Bavorů a na jih od nich na druhé straně řeky Dunaje je země Korutany, jižně k horám, zvaným Alpy. K týmž horám se táhne hranice Bavorů a Švábů. Odtud na východ od země Korutanců za pustinou je země Bulharů. A na východ od nich je země Řeků. A na východ od země Moravanů je země Visla[nů]. A na východ od nich jsou Dákové, když byli dříve Gótové; na seve-*

rovýchod od Moravanů jsou Daleminci. A na východ od Daleminců jsou Chorvaté. A na sever od Daleminců jsou Srbové a na západ od nich (jsou) Suselci (MMFH III, 337–338; srov. Havlík 1987, 192–193).

Roku 881 se na východních hranicích Svatoplukovy Velké Moravy setkáváme s novým nomádkým etnikem – starými Maďary, a ti se nakonec pro Velkou Moravu stávají osudnými. Současné bádání sice naznačuje, že poprvé se skutečně starí Maďari objevují ve středoevropském prostoru roku 862, kdy *Annales Bertiniani* (MMFH I, 73) uvádějí, že *i jiní doposud oněm národům neznámí nepřátelé zvaní Uhři, loupí v království Ludvíka (II.) Němce*. Zmínku obsahují i *Annales Alamannici*, respektive jejich čtvrtá část zahrnující další trojí pokračování, tzv. *Continuationes Sangallenses* popisující události z let 860–876, 877–881 a 882–926 (MMFH I, 27, dále pozn. č. 8 na s. 73; srov. Měřínský 2006a, 49) a s mylným ročním datem 863 také *Annales Weingartenses*, jež jsou výtahem z prvně jmenovaných letopisů a v nichž je uvedeno *Gens Hunorum christianitatis nomen aggressa est* (MMFH I, pozn. č. 8 na s. 73). Někdy bývalo toto označení ztotožňováno i s jinými etniky, jako například kočovnickými Kovary. Slovenský historik P. Ratkoš (1966, 231) lokalizoval tento vpád do fransko-bulharského pohraničí v Dolní Pannonii a domníval se, že jej Maďari uskutečnili z byzantského podnětu a nasměrovala je sem byzantská diplomacie (srov. Havlík 1963a, 70; Měřínský 1986a, 22; 2006a, 260, 262, 737–741).

K roku 881 *Annales Iuvavenses maximi* (Letopisy solnohradské největší), jejichž rukopis byl sice sestaven až v 15. století, ale na základě starších letopisů pocházejících zhruba z poloviny 12. věku, zakládajících se na starších solnohradských předlohách (MMFH I, 134; srov. Měřínský 2006a, 47–48), lakonicky konstatují: *První boj s Maďary u Wenie. Druhý boj s Kovary u Kulmitu* (MMFH I, 135). Wenie je ztotožňována s nynější Vídní (srov. MMFH I, pozn. č. 1 na s. 135) a boj s chazarskými Kovary, kteří byli spolu se součástmi dalších kočovných kmenů strženi starými Maďary při jejich pohybu na západ a usadili se v okolí Satu Mare na řece Samoši v severozápadní části dnes rumunského Sedmihradska (MMFH I, pozn. č. 2 na s. 135), a to snad až po řeku Maroš, je lokalizován někde ke Kollmitzbergu Markt (p. B. Amstetten) u Ardaggeru nebo Cholomezze, tj. Kulmbergu u Melku (p. B. Melk, obě Dolní Rakousy; MMFH I, pozn. č. 3 na s. 135). Také tato zmínka v písemných pramenech je předmětem diskuse (srov. Havlík 1978, 96; Měřínský 1986a, 22) a například W. Szymański a E. Dąbrowska (1979, 160) pochybují o její věrohodnosti. V rámci nového

vyhodnocení zejména numismatického materiálu lze však s přítomností starých Maďarů v karpatské kotlině a zejména v její východní části nutno v této době počítat, otázkou však zůstává přesná lokalizace uváděných míst. Rakouský historik H. Bresslau (1924, 52) nepovažoval ztotožnění Vídně s uváděnou Wenií za jisté. Na druhé straně směr staromaďarského útoku proti proudu Dunaje plně odpovídá i postupu jejich pozdějších vpádů směrem na západ (srov. Měřínský 2006a, 724–725).

Po období poměrného klidu, kdy od roku 874 nedošlo asi k vměšování Východofranské říše do vnitřních záležitostí Svatoplukova státu, ale ani k neklidu v jeho bezprostředním okolí (Měřínský 2006a, 668–669, 684–688, 693–694, 717–724), snad s výjimkou nájezdu Maďarů a Kovarů k Vídní a možná až k Melku v roce 881, přinesl změnu až následující rok 882 a o událostech let 882–884 nás souhrnně k roku 884 informuje *Annalium Fuldensium Continuatio Ratisbonensis* (Letopisů fuldských Pokračování řezenské) zahrnující léta 882–897 a navazující přímo na základní část díla (srov. MMFH I, 86; Měřínský 2006a, 51–52). Až do listopadu 882 však žili Moravané s Franky v míru, neboť se dozvídáme: *Král však dlel v Germánii a před Narozněním Páně konal sněm ve Wormsu* (Porýní-Falc, Německo; pozn. ZM); *a když tam přijal rozmanité posly Moravanů a jiných národů, vyslechl je a uspořádal záležitosti, navrátil se do Alamanie* (MMFH I, 114).

Dále se píše: *Když se král* (Ludvík [II.] Němec, pozn. ZM) *vrátil do Alamanie, konal se obecný sněm ve dvorci, který se nazývá Colmar* (dép. Haut-Rhin, Francie, únor 884; pozn. ZM). *Tam bylo nařízeno Bavorům, aby táhli s vojenskou mocí do Itálie proti Vidovi* (Vido II., vévoda spoletský, král 889–894, císař 891; pozn. ZM).

Pannonie pak utrpí velkou pohromu; odkud prý povstal toho počátek, zde vypisujeme. Tedy když dva bratři Wilhelm a Engilsalk drželi pohraničí panství Bavorů na východě proti Moravanům, které jim bylo svěřeno králem, to jest Ludvíkem starším (Ludvíkem [II.] Němcem; pozn. ZM), *a když prý se v bojích na obranu vlasti mnoho nenamáhal a když nakonec i poslední den tohoto života ukončili* (v létě 871, pozn. ZM) *setrvávajíce ve stejném úsilí, tu tento úřad nebyl svěřen jejich synům a (na jejich místo) nastoupil se souhlasem pana krále jako hrabě Aribo. Synkové těchto mužů a jejich příbuzní, přijímající to či vykládající jako projev nepřátelství, prohlásili, že se musí stát jedna ze dvou věcí, buď že zemře hrabě Aribo, nevzdá-li se hrabství jejich otců, nebo že zemrou oni sami ostřím meče. Aribo otrěsen touto zprávou, naváže přátelství se Svatoplukem, vévodou*

národa Moravanů, a nezdráhal se, aby se k upevnění smluv jeho syn (Isanrik; pozn. ZM) stal rukojmím. Nicméně se oni jinoši obrátí o radu na některé velmože bavorského národa, a když shromáždili příbuzné a vojenské sbory ze všech stran, silnější vojsko jim v ten čas vyvstane po boku; hraběte ustanoveného králem neuctivě vyhnali a sami se zmocnili hrabství, aby ho užívali. Tedy toto se stalo po smrti krále Ludvíka a jeho synů Karlomanna a Ludvíka, jejichž nástupcem v královládě se stal jejich nejmladší bratr. Ten brzy vrátil zmíněné hrabství Aribovi, jak je měl dříve v držení. Ale přece vyložíme čtyřmi veršiky, vpletenými do prózy k potěše čtenáře, jak se to stalo, že z této spletité události, jak jsme předem řekli, Pannonie zakouší škodu:

Stálá že není vláda, jež uvnitř dělí se ve dvě, a že co nesyvné jest, též nebývá pevné, dí Ježíš.

Odtud i pro tebe šalba a úzkost, ty nejkrasší země, odtud i útrapa tvoje, ty Pannonský kraj, kdys šťastný.

Tedy téhož roku, kdy oni jinoši dosáhli toho, že zmíněný hrabě, to jest Aribo, byl zbaven úřadů svěřených mu králem, Svatopluk, vévoda Moravanů, mysl plná šalby a úskoků, dobře pamětliv toho, kolik pohrom vytrpěl se svým národem od předků těchto jinochů v těch dobách, kdy až k nim rozšířili pohraniční území Bavorů, nadto také pamětliv přátelství a přísahy, jež ujednal a uzavřel s Aribonem, vytáhne, aby se pomstil za to všechno, a dosáhl toho. Neboť zajavše na severní straně Dunaje Werinhara, prostředního z Engilšalkových synů, kteří byli tři, a hraběte Wezila, který byl jejich příbuzným, uřezali jim pravou ruku i jazyk a – stejně to hrůzný čin – přirození či genitálie, že po nich nezůstalo ani stopy. Některé pak jejich lidi vrátili bez pravé a levé ruky. Vojsko zase na rozkaz vévody ohněm vše pustoší. Nadto byli vysláni za Dunaj zvědové, a kdekoliv byl nějaký majetek či vlastnictví oněch jinochů, byl bez prodlení svěřen ohni.

Toto potupné jednání, zaviněné předcházejícím opatřením jinochů, se zakouší po celý jeden rok. Protože si jinoši z toho neslibovali od krále (Karla III. Tlustého; pozn. ZM) nic dobrého pro provinění, které spáchali na Aribovi, utekli a rozhodli se stát lidmi Arnulfa, syna krále Karlomanna, který tehdy držel Pannonii. Když se to doslechl vévoda Svatopluk, poslal k němu posly a řekl mu: Podporuješ mé nepřátele; jestliže je neodeleš, ani se mnou nebudeš v míru. Také jinou výtku vznesl proti němu: Tvoji lidé se lstivě spojili proti mému životu a stejně i proti mému panství s Bulhary – kteří předešlého roku zpusťovali jeho království – chci, aby mi bylo přísahou stvrzeno, že to není pravda; Arnulf vzkázal, že nic z toho neučiní. A tak vévoda sebral zanedlouho ze všech

stran vojenské sbory ze všech krajů Slovanů, napadne s velkým vojskem Pannonii, zuřivě a krvavě vraždí jako vlk, ohněm a mečem její největší část zpusťí, rozvrátí a zničí, takže plným právem lze složit na tuto pohromu tento verš:

Toto jest vlasti žal a smutný zároveň konec.

Když byl učiněn v průběhu jednoho roku konec útrapám vzniklým pro předcházející opatření jinochů, vrátil se vévoda se svým vojskem bez pohromy domů.

Ostatně pak příštího roku, co tohle vypočítáváme, vévoda sebrav množství lidu podruhé, vtrhne jako nepřítel s vojskem do Pannonie, aby to, co by z dřívějšíka zbylo, nyní jakoby vlčí tlamou zcela pohltit. Vládl totiž na této výpravě tak velkým množstvím lidu, že na jednom místě bylo možno vidět, jak jeho vojsko prochází od východu až do západu slunce. Když tedy s tak velkým vojskem po 12 dní neustále kořistil v panství Arnulfově, vrátil se nakonec s úspěchem, tak jak zamýšlel, a poté ještě poslal jistou část svého vojska za Dunaj. Když o tom uslyšeli starší synové Wilhelma i Engilšalka, Megingoz a Papo, vzali s sebou některé z Pannonských a neobezřetně proti nim vytáhli. Přece však svedli neužitečnou bitvu, neboť vítězství připadlo druhým (tj. Moravanům; pozn. ZM). Ti dva, Megingoz a Papo, hledající záchranu v útěku, ukončili život v řece, která se nazývá Rába; bratr pak hraběte Bertolda byl Slovanů s přemnoha jinými zajat. Ať dávají pozor, ať uvažují a ať srovnávají zlehčovatelé pravdy; a těm, jimž se jakožto rádcům této věci nebo tohoto záměru zalíbil počátek, ať se líbí také pohromy, které z toho vzešly. Pohaněli totiž mír, s jehož zachováním byla i Pannonie zachována, s jehož však porušením byla Pannonie nepřetržitě po dobu půl třetího roku na tak rozlehlých prostorách východně od řeky Ráby zničena. Poddaní muži i ženy byli se svými dětmi povražděni, zatímco někteří velmoži byli zajati, jiní zabiti a jiní – což bylo potupnější – byli navraceni s uřezanými rukama, jazykem a genitáliemi. To všechno se totiž bezpochyby děje buď z božího milosrdenství nebo z hněvu; ale o hněvu božím říkáme, že se děje jako spravedlivá odplata, která – kdyby nebyla spravedlivá – nikdy by se, jak věříme, neuskutečnila.

Císař táhne k východu přes Bavorsy a blízko řeky Tulny měl poradu na hoře Comianu (Monte Comiano). Tam přijde mimo jiné vévoda Svatopluk se svými knížaty, a jak je obyčej, stane se leníkem rukou císařovou a stvrdí mu přísahou věrnost, že pokud bude Karel žít, nevpadne nikdy do jeho říše s nepřátelským vojskem. Potom, když přišel vévoda Braslav (880–kolem 900), který v té době měl panství mezi řekou Drávou a Sávou (Chorvatsko) a připojil se jako podřízený k jeho vojsku, pokračoval král přes Karantánii v cestě do Itálie a v Pavii šťastně oslavil Narození

Páně (Vánoce; pozn. ZM; MMFH I, 114–119; srov. Havlík¹1987, 169–170; Měřínský 2006a, 726–728).

O událostech let 883–884, zejména bojích v Pannonii, i o smlouvě s císařem nás informuje také *Herimanni Augiensis Chronicon*, jež vznikla patrně mimo jiné na základě nějaké dnes ztracené švábské kroniky sepsané někdy koncem I. poloviny 11. století v klášteře St. Gallen (kanton St. Gallen, Švýcarsko) a obsahuje analistické vyličení dějin světa od narození Krista až po rok 1054. Vyznačuje se poměrnou spolehlivostí uváděných údajů (MMFH I, 169). Popis událostí je značně stručný, ale na rozdíl od *Annalium Fuldensium Continuatio Ratisbonensis*, které je uvádějí souhrnně k roku 884, jsou v *Herimannově kronice* rozčleněny k letům 883 a 884. Poněkud odlišně je zde podán průběh schůzky na Monte Comianu: Císař Karel, pořádaje sněm v přední Pannonii, přijal Svatopluka, vévodu Moravanů, když ten se rukou dáním odevzdal do jeho panství a slíbil mír i své služby (MMFH I, 175–176). Podrobné vyprávění o povstání synů Wilhelma a Engilšalka a bojích Svatopluka v Pannonii v letech 882–884 založené částečně právě na *Annalium Fuldensium Continuatio Ratisbonensis* (srov. MMFH I, 86; Měřínský 2006a, 51–52) přináší také velmi pozdní *Ioannis Aventini Annales Boiorum* (MMFH I, 373), a to ve IV. knize, kap. XIX 13–17 a 27 (MMFH I, 397–401).

Z podrobného popisu událostí let 882–884 vyplývá, že synové pohraničních hrabat Wilhelma a Engilšalka, které známe z krize moravského státu na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 9. století, vypudili markrabího „bavorského východu“ Ariba. Tehdy byla po úkladném zajetí Rostislava I. (846–870) Karlomanem za přispění Svatopluka v roce 870 tato hrabata z tzv. Pannonské marky pověřena správou Rostislavova státu. Ale zhruba po více než roce zradil Svatopluk Karlomanna, přešel na stranu Moravanů a Bavorům způsobil těžkou porážku, při níž obě hrabata padla. Z popisovaného sledu událostí vyplývá, že snahy obou synů bývalých pohraničních hrabat lze časově zařadit do doby po smrti Ludvíka III. Mladšího (20. ledna 882) a samo jednání Ariba, který vyhledal přátelství Svatopluka I. a dal mu za rukojmí svého syna Isanrika, můžeme klást do doby před vlastní uzurpací „bavorského východu“, k níž muselo ze strany synů obou pohraničních hrabat Wilhelma a Engilšalka, padlých před více než deseti lety, dojít nejpozději do první poloviny dubna roku 882. Zjevně to byla nenávisť Svatoplukova k jejich otcům, která vedla k tak hrubé odplatě (dále Havlík¹1987, 170; 1994, 57; Měřínský 2006a, 348–357, 728–729).

Karel III. Tlustý sice vzápětí, snad již v květnu 882, ve Wormsu Aribovi správu marky navrátil, ale jeho spojenec Svatopluk I. využil ještě téhož roku situace k útoku do pohraničních oblastí „bavorského východu“, jenž směřoval proti majetkům potomků Wilhelma a Engilšalka (MMFH I, 114–117, zvl. pozn. č. 11–14 na s. 115–116). Víme o nich, že se nacházely na severním levém dunajském břehu při ústích Kremže a Kamy do tohoto veletoku, tzn. zhruba mezi Stockerau a Wagramem na východě a Krems a. d. Donau na západě (vše Dolní Rakousy), kde kromě nich měly ještě svá zboží kláštery v Kremsmünsteru (Horní Rakousy) a Niederalteichu (Bavorsko, Německo). Plnil také jejich statky na jižním pravém dunajském břehu u Tullnu a na říčce Perschling vlévající se nad Tullnem do Dunaje (vše Dolní Rakousy), jak nás o tom informují *Annalium Fuldensium Continuatio Ratisbonensis* (MMFH I, 114–119, zvl. pozn. č. 15–16 na s. 116; srov. Havlík¹1987, 170). Vzhledem ke svému provinění uprchli před hněvem císaře Karla III. Tlustého asi někdy na podzim roku 882 oba synové Wilhelma a Engilšalka k Arnulfovi do Karantánie a stali se jeho vazaly. To a také poměry na „bavorském východě“ mohly být i předmětem jednání Moravanů u Karla III. Tlustého na sněmu ve Wormsu v listopadu 882, jak nás o přítomnosti jejich poselstva informuje *Annalium Fuldensium Continuatio Ratisbonensis*. Oba uprchlíci, kteří našli azyl u Arnulfa, měli také usilovat o Svatoplukův život a spiknout se s Bulhary. Ti podnikli toho roku nájezd pravděpodobně do oblasti na Tise, jež se s největší pravděpodobností již v té době nacházela pod Svatoplukovou svrchovaností (MMFH I, 114–117, zvl. pozn. č. 19–21 na s. 117; srov. Havlík¹1987, 171–172; 1994, 57–58; Ratkoš 1988, 57; 70–78; Steinhübel 2004, 140–141; Měřínský 2006a, 729).

Asi někdy na jaře následujícího roku 883 vyslal také Svatopluk I. poselstvo k Arnulfovi a žádal karantánského vévodu, aby odpřisáhl, že nebude přijímat jeho nepřátele. Ten to odmítl a moravský vládce s vojskem ze všech částí své říše vtrhl do Pannonie a velkou část území ovládaného Arnulfem zcela zpusťil. Poté v roce 884 vpadl Svatopluk I. opět se značnými vojenskými kontingenty na pannonské území spravované Arnulfem, ač údaj, že na jednom místě jeho vojsko procházelo od východu až do západu slunce je obvyklým kronikářským klišé. Po dvanáctidenním kořistění se Svatopluk I. stáhl se svými vojsky zpět, ale pak poslal opět část svých oddílů na jih od Dunaje a v bitvě nad Rábou se tyto jednotky střetly s vojskem vedeným staršími syny Wilhelma a Engilšalka, jmenovitě

Megingozem a Papem, kteří po porážce, kterou jim Moravané uštědřili, zahynuli při útěku v řece Rábě, a bratr hraběte Bertolda byl s přemnoha jinými zajat (MMFH I, 117–119, zvl. pozn. č. 22–28 na s. 117–118; srov. Havlík 1987, 171–173; 1994, 58–59; srov. Měřínský 2006a, 729–730).

Dva a půl roku pustošení pannonského Podunají a Arnulfova zdejšího panství vykonalo jistě své, a nelze se tedy divit, že nakonec se císař Karel III. Tlustý asi na podzim roku 884 osobně vypravil k jednáním se Svatoplukem I. a jeho knížaty i velmoži na horu Comianu, která ležela na hranici mezi Slovy a Bavy. Tato Mons Comianus (Cumenberg či Cumeoberg) je hledána na Kumenbergu-Burgstallu na severním výběžku Vídeňského lesa u St. Andrá nedaleko od Tullnu (MMFH I, 119, zvl. pozn. č. 29–30 tamtéž; srov. Vavřínek 1963, 182; Wolfram 1987, 292; Havlík 1994, 59; Steinhübel 2004, 141). Podle *Annales regni Francorum* (Letopisy království Franků) a jejich doplňků označovaných podle jejich domnělého autora – životopisce Karla Velikého Einharda (kolem 770–840) – *Annales qui dicuntur Einhardi* (Letopisy zvané Einhardovy) bylo při postupu vojsk Karla Velikého proti Avarům rozbořeno opevnění s velmi pevným náspem při městu Komagenách na hoře Kumeoberg (MMFH I, 35, pozn. č. 4 tamtéž, 37, pozn. č. 2 tamtéž; srov. Měřínský 2002a, 504–505). *Annales Iuvavenses maximi* (Letopisy solnohradské největší) sestavené v 15. století na základě starších rukopisů pocházejících z poloviny 12. století uvádějí, že Karel vytáhl do Pannonie přes Omuntesdorf (MMFH I, 134). Název Cumeoberg-Comianus čili Mons Comagenus je také podle některých badatelů vztahován na celé východní Předalpi od Tullnu a Vídeňského lesa na západě až k Rosaliengebirge jižně od Vídeňského Nového Města a zde se měl také nacházet Omuntesberg (Omuntesperch) připomínaný v roce 890 (MMFH I, 120–121, zvl. pozn. č. 3 na s. 120; srov. dále; Měřínský 2006a, 879–881). V roce 859 je připomínán Chuomberch (Cuminos montes) v listině Ludvíka (II.) Němce z 24. září, v níž se hovoří o darování majetku ležícího mezi Rábou (patrně Rábicí, Rabnitz, Répce) a výše zmiňovaným Chuomberchem (MMFH III, 51–53 č. 27, pozn. č. 5 na s. 52), což také vedlo k úvahám o jeho ztotožnění s celým předalpským prostorem mezi Rosaliengebirge a Tullnem (Měřínský 2006a, 161). Již v antickém období se však Vídeňský les nazýval Mons Cetius a sám Tulln, kde se nacházel římský castell, nesl název Comagena, což vzdáleně připomíná výše uváděný název. Nejpravděpodobněji tedy, a to i vzhledem ke zde

uskutečněné schůzce mezi Svatoplukem I. a Karlem III. Tlustým, muselo jít o konkrétní místo či horu v blízkosti Tullnu v dnešním Vídeňském lese (srov. Měřínský 2006a, 730).

Svatopluk I. stvrdil císaři přísahou věnost, zřekl se vojenských akcí proti němu, pokud bude franský panovník naživu, a uznal jeho císařskou hodnost. *Annalium Fuldensium Continuatio Ratisbonensis* uvádějí, že ... jak je obyčej, stane se leníkem rukou císařovou a stvrdí mu přísahou věnost, že pokud bude Karel žít, nevpadne nikdy do jeho říše s nepřátelským vojskem (MMFH I, 119, zvl. pozn. č. 31 tamtéž). Otázkou zůstává, co pod touto formulací tendenčního pramene rozumět? Zprávu přináší k roku 884 i *Herimanni Augiensis Chronicon* (Kronika Herimana z Reichenau; MMFH I, 175–176) a také velmi pozdní *Ioannis Aventini Annales Boiorum* (MMFH I, 373), a to ve IV. knize, kap. XIX 17 (MMFH I, 400). Názory jednotlivých badatelů na tento akt se značně rozcházejí. Faktem zůstává, že přes jednostrannost a tendenčnost pramene je v něm patrná snaha rozlišit panství Svatopluka I. na straně jedné a doménu moci císaře Římské říše Karla III. Tlustého na straně druhé, přičemž sama přísaha je spojena s podmínkou zastavení nepřátelství vůči Franské říši, respektive její části, kterou představovalo Arnulfovo pannonské panství. Šlo s největší pravděpodobností o případ, kdy přísahající zanechá vůči receptoru slibu nepřátelství. S přísahou nemusí být spojována určitá konkrétní oblast, neboť Svatopluk I. byl na jedné straně od roku 880 pod bezprostřední patronací římské kurie a na druhé straně císařská hodnost nebyla ještě do konce tohoto roku obsazena (srov. Měřínský 2006a, 701, 705–707). Císař byl světským zástupcem a ochráncem papežství i světským představitelem *universum christianum Romanum* a ač u něj snahy ovládnout další národy a státy z hlediska franské univerzalistické představy hrály nikoliv bezpodstatnou roli, dovozuje L. Havlík (1987, 174–175), že v případě Svatopluka I. byla papežská patronance udělena s pominutím všech světských vládců, tj. franských císařů. Proto musel být jeho vztah k císaři poměrem ke světské hlavě *universa Romana* a ochránci římské kurie, a nikoliv k panovníkovi Franské říše. Skutečný a nadřazený význam Svatoplukova poměru k papežství dokládá i potvrzení *Industriae tuae* Štěpánem V. (885–891) z roku 885 (k *Industriae tuae* srov. MMFH III, 197–208 č. 90; CDB I, 18–21 č. 24; srov. Havlík 1983; 1987, 159–161; 1994, 90–96; Měřínský 2006a, 699–701; k písemnosti z roku 885 MMFH III, 215–225 č. 101; CDB I, 22–26 č. 26; srov. Havlík 1983; 1987, 179–181; 1994, 96–97; Měřínský 2006a, 731, 822–825).

Nelze vyloučit, že jednání se zúčastnil i arcibiskup Metoděj, neboť XVI. kapitola *Žitije Mefodija* uvádí: *Když přišel do dunajských krajín uherský král, chtěl jej vidět. A přestože se někteří domnívali a říkali, že od něho nevyvázne bez mučení, přece k němu šel. On však, jak náleží vladaři, tak ho přijal: s úctou, slávou a veselím. A promluvil s ním (tak), jak se slušelo takovým mužům vést rozhovor, propustil ho, oblíbil si (ho) a políbil, s velikými dary; (a) řekl mu: Pamatuj na mne, ctihodný otče, stále ve svých svatých modlitbách* (MMFH II, 138–139; Havlík 1987, 175). Ohledně interpretace této zprávy existuje více možností a obsáhlou literaturu shrnul v roce 1987 D. Třeštík (1987a, 63–67). Adjektivum *оугърьскѣиу* by mohlo být pozdější interpolací podle stavu od 11. století přidanou ruským opisovačem, jenž ve své předloze četl o Metodějově setkání s nějakým králem na Dunaji. Pro dobu, kdy psal, zde znal jediného krále, a to uherského. Z těchto důvodů by bylo možno tohoto „uherského krále“, který je líčen jako křesťanský panovník, nikoliv náčelník nomádských Maďarů, s nimiž se Metoděj setkal spolu s bratrem Konstantinem již při své cestě k Chazarům roku 861, a ti oba bratry přepadli ... *vyjíce jako vlci, (a) chtěli jej zabít. Až na Boží příkaz se uklidnili a začali se mu klanět* (*Žitije Konstantina*, cap. VIII; MMFH II, 60; Měřínský 2006a, 537), ztotožnit s císařem Karlem III. Tlustým. To by znamenalo, že schůzky na Mons Comianus se mohl zúčastnit i moravský metropolita, či se s císařem setkal někdy v tomto období samostatně. Označení za „pouhého krále“ potom v tomto případě vychází z byzantského pojetí, jež neuznávalo římské císařství Franků, Byzantinci označovali franské panovníky pouze za krále. Pro ztotožnění „uherského krále“ s Karlem III. Tlustým se vyslovil například A. Brückner (1913, 95, pozn. č. 1; 1933, 541; 1937, 567), V. Vavřínek (1964a, 361–369), po jeho závěrech i F. Dvorník (1970, 194–196, pozn. č. 48 na s. 342) a další. Jiní badatelé, jako například zprvu F. Dvorník (1933, 244), Z. Dittrich (1962, 254–257), A. Vaillant (1965, 173) a P. Ratkoš (1967, 118–123), naopak spojovali tohoto „uherského krále“ s některým z maďarských vévodů a s rokem 881, kdy se staří Maďari měli objevit u Vídně (Měřínský 2006a, 721–725), nebo se nevylučuje ani možnost, že šlo o krále bulharského vzhledem k válce mezi Moravany a Bulhary v roce 882 (srov. Měřínský 2006a, 731–732).

A. Vaillant (1965, 173) tvrdil, že v původním originále stálo *кнѣзь оугърскѣиу* (*оугърьскѣиу*), což ruský opisovač zaměnil za *korolb*, ale mohlo tam být napsáno i **kralb*, což je předpokládána podoba slovanského výrazu *korolb* v moravském

dialektu, neboť obecně je tento termín západoslovanského původu a byl etymologicky odvozen od jména Karla Velikého. Na Moravě se tohoto výrazu adekvátního titulu *rex* pro označení franských panovníků používalo již před příchodem byzantské misie a žáci Konstantina a Metoděje jej v intencích byzantského nazírání na císařský titul Karolingerů převzali i pro ně a teprve později je například i v dochovaných rukopisech *Žitije Mefodija* ruskými opisovači nahrazen ruskému dialektu odpovídajícím tvarem *korolb*, a protože v té době již vládl v Pannonii uherský král, přidal k tomuto titulu adjektivum *оугърьскѣиу*. L. Havlík (1987, 175) vyslovil domněnku, že termín *uherský* se dostal do opisu pramene až ve 12. století vzhledem k souvěké existenci uherského státu ve středním Podunají a že patrně nahradil původní termín „franský“. Označení král používal autor moravského *Žitije Mefodija*. Z tohoto hlediska je pozoruhodné, že pozdní *Proložnoje žitije Kirilla (III)* (Proložní život Cyrilův) zachovaný až v rukopise ze 17. století (srov. MMFH II, 283) jako jediný hagiografický pramen uvádí *Karla, krále německého*, a nadto v souvislosti s *Dunajem*, v legendě personifikovaného jako *pána uherského*. Spojení situace 9. století a pozdější je zřejmé (MMFH II, 284, pozn. č. 12–13 tamtéž). P. Ratkoš (1967, 118–123) přišel dokonce s myšlenkou, že *korolb* v XVI. kapitole *Žitije Mefodija* neznamena král, ale prostě panovník, vládce či v případě maďarského předáka kmenový náčelník. Podle tohoto badatele se Metoděj mohl s „uherským králem“, tj. panovníkem či náčelníkem, setkat nejspíše v Potisí získaném Svatoplukem po zakončení bulharsko-moravských válek v letech 881–882. Zde v levobřežním Potisí pobývali asi Maďari, o nichž se k roku 881 zmiňují *Annales Iuvavenses maximi* (Letopisy solnohradské největší; MMFH I, 135; Měřínský 2006a, 724–725). Měla to být ona nepokřtěná Morava, o níž se zmiňuje byzantský císař Konstantin VII. Porfyrogennétos (*De administrando imperio*, cap. 40; MMFH III, 396; srov. Měřínský 2006a, 740). Metoděj zde podle P. Ratkoše působil jako misionář. K tomu je nutno podotknout, že neúspěšně, neboť *Žitije Mefodija* nás neinformuje o přijetí křtu oním panovníkem, a tudíž je podle D. Třeštíka (1987a, 64) podivné, proč autor skladby snažící se vyzdvihnout zásluhy světce o této neúspěšně skončivší epizodě vůbec mluvil. Navíc Ratkošův výklad komplikuje situaci v tom smyslu, že termín *korolb* musíme vykládat jako vládce či panovník i na ostatních místech *Žitije Mefodija*, což by však mnohdy změnilo smysl příslušných textů (srov. Měřínský 2006a, 732–733).

Faktem zůstává, že popis tohoto setkání je v *Žitije Mefodija* zařazen po XIII. kapitole (MMFH II, 136–137) informující o návštěvě Metoděje v Konstantinopoli někdy na podzim roku 881 či na začátku následujícího roku 882 (Měřínský 2006a, 714–717). I práce na překladech bible popisované v kapitole XV (MMFH II, 138) jsou uváděny před XVII. kapitolou o arcibiskupově skonu (MMFH II, 139–140), což do jisté míry vylučuje setkání s maďarským vévodou, pokud by se odehrálo za nájezdu v roce 881, a na druhé straně umístění před poslední kapitolou posunuje tuto událost blíže k roku 885, a tudíž nevylučuje rok 884. Obecně je možno toto setkání klást do rozmezí let 882–884 a možnost schůzky s císařem Karlem III. Tlustým je dosti pravděpodobná (srov. MMFH II, pozn. č. 136 na s. 138–139; Měřínský 2006a, 733).

Naopak lze s velkou jistotou odmítnout názory, že Metoděj se setkal s „uherským králem“ či lépe řečeno náčelníkem. Z těchto důvodů je nutno odmítnout i z tohoto výkladu vycházející další myšlenkové konstrukce P. Ratkoše (1967, 66–67) o obsazení území mezi Dunajem a Tisou v roce 881 Svatoplukem I., a když se potom Maďari stáhli z Potisí, odkud vytlačili toho roku Bulhary, i následující okupaci levobřežního Potisí Moravany (Havlík 1987, 171–172; Měřínský 2006a, 721–722). Nelze souhlasit ani s vývody o politickém pozadí „misijní akce“ u „uherského krále“, či dokonce vyjednávání s tímto „uherským králem“ roku 880 na dolním Dunaji při cestě Metoděje do Konstantinopole (ta proběhla patrně až v letech 881/882; Měřínský 2006a, 714–717), kde se jej snažil pannonsko-moravský arcibiskup získat jako Svatoplukova spojence pro jeho boj s Východofranskou říší, a v zájmu panovníka Velké Moravy měl pak být podniknut maďarský nájezd k Vídni (Měřínský 2006a, 724–725, 735–736) následujícího roku, jak usuzoval Sz. de Vajay (1968, 15–17). To vše jsou ničím neprokazatelné domněnky a nepravděpodobné kombinace (srov. Měřínský 2006a, 733).

XVII.4 Poslední desetiletí Svatoplukovy vlády a vrchol jeho moci (884–894)

S boji Svatopluka I. v Pannonii během let 883–884 souvisí i otázka, zda po nich zůstala tato oblast trvale v područí velkomoravského panovníka. O stažení velkomoravských vojsk z celého prostoru jižně od Dunaje v roce 884, či lépe řečeno jihovýchodně od Ráby, nám prameny nic neříkají. O příslušnosti tohoto území k Velké Moravě od výše uvedeného roku uvažoval V. Novotný (1912, 358).

Naopak E. Dümmler (1865, 228) a později J. Dekan (1951, 161) zachovávali v této otázce značnou skepsi a zdrženlivost. V. Vaněček (1963, 25) a L. Havlík (1960, 67–72) vzhledem k absenci zprávy o odchodu moravských oddílů z Pannonie v *Annalium Fuldensium Continuatio Ratisbonensis* (MMFH I, 118, pozn. č. 27 tamtéž; srov. Havlík 1987, 173) a vzhledem k informaci téhož pramene, že roku 892 byli nuceni Arnulfovi poslové k bulharskému panovníkovi volit cestu oklikou po Sávě, aby nebyli znepokojováni Moravany (MMFH I, 122; srov. Havlík 1987, 173; Měřínský 2006a, 888), předpokládají příslušnost alespoň části Pannonie ke Svatoplukově Velké Moravě, především pak území Blatenska bez jeho západní části (srov. Měřínský 2006a, 733).

To, že v západní části bývalého Kocelova knížectví mělo své majetky a zájmy jak salcburské arcibiskupství, tak i biskupství v Řezně, naznačují některé dochované listiny z této doby. Problém představuje listina datovaná k 21. březnu 890, o níž nelze s jistotou říct, kde byla vydána. Každopádně její datace souvisí s Arnulfovou cestou na schůzku konanou na Omuntesbergu. I kdyby Arnulf vyjel z Řezna 15.–16. března 890, kdy zde vydal poslední listinu, soudí většina badatelů, že do 21. března, data, jež je na výše zmíněné listině uvedeno, mohl dorazit pouze do korutanského Mosaburgu, a nikoliv až do Blatenska. Anebo jde o přepis za Reganesburc. Identifikace tohoto Mosaburgu představuje totiž dosti podstatný argument pro řešení otázky, kdo vládl v tomto období v Blatensku – zda Svatopluk I. či Arnulf (MMFH III, pozn. č. 1 na s. 78–79; srov. Havlík 1987, 173; Měřínský 2006a, 734–735). Většina badatelů se kloní ke korutanské variantě. Současně se i v tomto případě poukazuje na značně vysokou cestovní rychlost, kterou by Arnulf musel vyvinout, aby dorazil do korutanského Mosaburgu, nehledě na obtíže spojené s průchodností alpských údolí a pasů v tomto jarním období. Podotýkáme, že Arnulf mohl cestovat i po Dunaji, což nebylo v tomto období nijak neobvyklé, a tak se mohl dostat i do Blatenska a následující týden se sejít se Svatoplukem I. na Omuntesbergu (Měřínský 2006a, 879–885), či naopak konferovat 19. března na Omuntesbergu a potom být za dva dny u západního konce Blatenského jezera (dnes Maďarsko), jestliže se schůzka měla odehrát v polovině čtyřicetidenního půstu, který na toto datum v roce 890 připadl. V souvislosti s těmito boji v Pannonii se také uvažuje o připojení Čech do rámce Svatoplukovy Velké Moravy v době po jejich ukončení, ale před setkáním Karla III. na hoře Monte Comiano (Měřínský 2006a, 735).

Po uzavření jednání pokračoval císař v cestě do Itálie přes Karantánii. V následujícím roce 885 došlo také k urovnání sporu mezi Arnulfem a Svatoplukem, jak nás opět informují *Annalium Fuldensium Continuatio Ratisbonensis*, kde se stručně konstatuje: *Na východě je stvrzen přísahou mír mezi Arnulfem a Svatoplukem, ovšem za přítomnosti bavorských knížat*, tj. bavorské šlechty a velmožů (MMFH I, 120). Zprávu přináší k roku 885 i *Herimanni Augiensis Chronicon* (Kronika Herimanna z Reichenau; MMFH I, 176), kde se uvádí: *Je upevněn mír mezi Arnulfem, vévodou Korutan a Pannonie, a mezi Svatoplukem, vévodou Moravy*. Velmi pozdní *Ioannis Aventini Annales Boiorum* (MMFH I, 373), a to ve IV. knize, kap. XIX 27, dokonce informují, že ... *Na austrijském pomezí Bavor byly při slavném shromáždění Bavorů utvrzeny pod závazkem přísahy příbuzenským vztahem a křestnou adopcí dětí smlouva a mír mezi Arnulfem, králem Bavorů, a Svatoplukem, králem Moravanů, Svatopluk si vezme za manželku Arnulfovou sestru Giselu a o dni křtu přijme za vlastního Arnulfova syna, zrozeného ze souložnice* (MMFH I, 400–401). Doplnující údaj nacházíme v *Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon* (Kronika průmského opata Reginona) k roku 890 ... *nadto jeho syna* (tj. Arnulfa), *kterého měl ze souložnice, pozvedl z posvátného pramene a dal ho nazvat podle svého jména Svatoplukem* (Zuendibolch, 870/871?–900). Ke křtu mělo dojít patrně v letech 870/871 a Svatoplukův křtěnec se stal roku 895 lotrinským králem (MMFH I, 142–143, pozn. č. 9 na s. 143). K roku 890 zmiňuje tuto událost i *Annalista Saxo* (Saský letopisec), který sestavil počátkem druhé poloviny 12. století rozsáhlé světové dějiny, zahrnující léta 741 až 1139 (MMFH I, 255, 258; Havlík 1987, 175–176; Měřínský 2006a, 22, 352, 877, 883, 904).

Po návratu Metoděje (813/817–885) z návštěvy v Konstantinopoli, s největší pravděpodobností někdy na jaře roku 882, z cesty, jež je obestřena jistým tajemstvím, neboť asi neobstojí vysvětlení, že šlo pouze o jeho přání ještě jednou navštívit svoji vlast (Měřínský 2006a, 714–717), se pannonsko-moravský arcibiskup věnoval podle XV. kapitoly *Žitije Mefodija* překladu bible do staroslověnštiny. Píše se zde: *Potom se vytrhl ze všech zmatků (světa) a svou starost vložil na Boha. Dříve však (ještě) určil ze svých učedníků dva kněze, zdatné rychlopisce, přeložil vbrzku úplně všechny knihy (bible), kromě Makkabejských, z řeckého jazyka do slovanského za šest měsíců, začav od měsíce března do šestadvacátého dne měsíce října. Když (práci) ukončil, vzdal náležitou chválu a slávu Bohu, který (mu) poskytl takovou milost a zdar. A když obětoval se svým duchovenstvím svatou a tajemnou obět,*

oslavil památku svatého Dimitrije. S Filosofem totiž prve přeložil toliko žaltář a evangelium s apoštolem a vybranými církevními službami. Tehdy pak přeložil i Nomokánon, to jest pravidlo zákona, a knihy otců (MMFH II, 138, pozn. č. 131–135 tamtéž; Měřínský 2006a, 498–500, 552, 762–763).

Další podrobnosti uvádí *Proložnoje žitije Konstantina i Mefodija*. Nejstarší chronologická vrstva těchto krátkých životů svatých reprezentovaná *Proložním životem Konstantinovým a Metodějovým* je vlastně krátkým poučením o působení obou věrozvěstů na Moravě a s největší pravděpodobností je výsledkem posledního roku činnosti a existence centra staroslověnského písemnictví a kultury na Velké Moravě. Předpokládá se, že jako stručný přehled a poučení bylo toto dílo určeno duchovenstvu staroslověnské liturgie v době bojů Gorazda (přip. 867, designovaný arcibiskup 885/886) a Klimenta (Kliment Velický či Ochridský, biskup v Drevenici či Velici 893/894, † 916) s Wichingem (biskup v Nitře 880–893, administrátor moravské církve 885/886–893, biskup v Pasově 899, kancléř Arnulfův 893–899, † 899) před jejich vyhnáním z Moravy někdy během 1. poloviny roku 886 po zvolení Wichinga nástupcem Metodějovým. Říká se zde mimo jiné: *Hadrián, papež římský* (Hadrián II., 792–872, papež 867; pozn. ZM), *jmenoval blaženého Metoděje do funkce arcibiskupa na stolec Andronika, apoštola pannonské oblasti; a když tam učil, zakusil mnoho protiventství od franských biskupů a kněží, kteří se protivili pravé víře podle bludného učení Řehoře Dialoga* (tj. papeže Řehoře I. Velikého; 540–604, papež 590; pozn. ZM). *Sídlil v zemi Moravské (a) přeložil všech 60 knih Starého i Nového zákona z řečtiny do slovanštiny ve 3. indikci roku 6393 za knížete Svatopluka, (kdy) byl řeckým císařem Basileios (Basileios I., 812?/827–886, císař 867; pozn. ZM) a Bulhaři (měli) od Boha knížete Borise (Boris/Bo[go]ris–Michael, 852–889, † 907) (a) král německý (vládl) lidem* (MMFH II, 141, 143; srov. Měřínský 2006a, 762–763). V případě německého panovníka je otázkou, zda šlo o Ludvíka (II.) Němce, v té době již nežijícího, či Karla III. Tlustého. Kdy přesně se Metoděj překládání věnoval, není z pramenů zcela jasné, ale muselo to být v rozmezí let 882–884, neboť následující XVI. kapitola *Žitije Mefodija* (MMFH II, 138–139) nás informuje o výše zmiňovaném setkání s uherským králem, přičemž mohlo dojít k záměně s císařem Karlem III. Tlustým, a tudíž se tato událost mohla nejpravděpodobněji odehrát v roce 884 (Měřínský 2006a, 722, 728–733). V *Proložnoje žitije Konstantina i Mefodija* je datum 3. indikce roku 6393 rekonstruováno, neboť písmena označující cifry jsou

MORAVA NA ÚSVITĚ DĚJIN

ZDENĚK MĚŘÍNSKÝ

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ

ZEMĚ A LID

NOVÁ ŘADA

SVAZEK 4

*Pohanková 1 7. VIII. 2013
Jiříman sňuzi
Zdeněk Měřinský*